

Wśród substancji psychoaktywnych innych niż alkohol lub nikotyna używanych przez młodzież – prym wiedzie marihuana i haszysz. Chociaż to najbardziej rozpowszechnione wśród młodzieży szkolnej substancje nielegalne, to jednak w ostatnich latach można zaobserwować pozytywne trendy. Spadają wskaźniki ich używania, zmniejsza się dostępność, rzadziej deklarowane są propozycje otrzymywane od innych osób sięgnięcia po te substancje, odwróceniu uległa tendencja do bagatelizowania ryzyka związanego z ich używaniem.

NARKOTYKI A MŁODZIEŻ. CZEGO DOWIADUJEMY SIĘ Z NAJNOWSZEJ EDYCJI ESPAD 2024

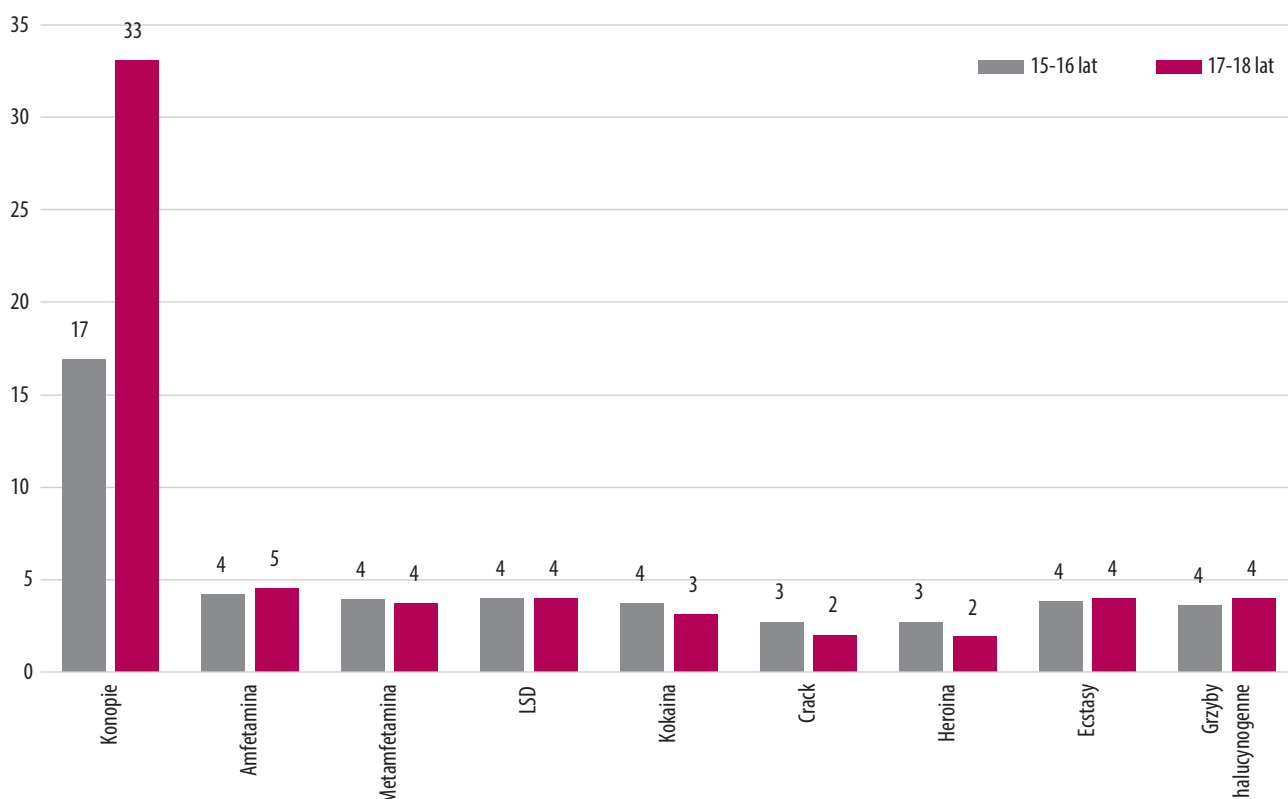
Janusz Sierosławski
Pracownia Badań i Inicjatyw Społecznych

Wprowadzenie

W poprzednim numerze Serwisu Informacyjnego Uzależnienia można było zapoznać się z aktualnymi trendami w używaniu alkoholu przez młodzież szkolną na podstawie wyników badań ESPAD, realizowanych w cyklu czteroletnim w latach 1995–2024. Tam też można znaleźć

podstawowe informacje na temat tych badań. W tym artykule prześledzimy trendy w zakresie problematyki nielegalnych substancji psychoaktywnych, poczynając od wskaźników rozpowszechnienia ich używania przez oceny dostępności do wskaźników czynników znajdujących się po stronie popytu na te substancje.

Wykres 1. Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat oraz 17-18 lat, którzy używali wybranych substancji nielegalnych w 2024 roku.

Rozpowszechnienie używania substancji nielegalnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne, jak leki przeciwbólowe i nasenne czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami.

Na wykresie 1 zestawiono dane na temat rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych chociaż raz kiedykolwiek w życiu.

W obu kohortach na czele, pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania, znajdują się marihuana i haszysz (pierwszoklasiści 17%, trzecioklasiści 33%). Zarówno w starszej grupie, jak i młodszej odsetek sięgających po każdy z pozostałych środków jest znacznie niższy i nie osiąga nawet poziomu 5%. Warto zauważyć, iż inaczej niż w przypadku przetworów konopi wyniki dla trzecioklasistów nie odbiegają znacząco od wyników uzyskanych w młodszej kohorcie.

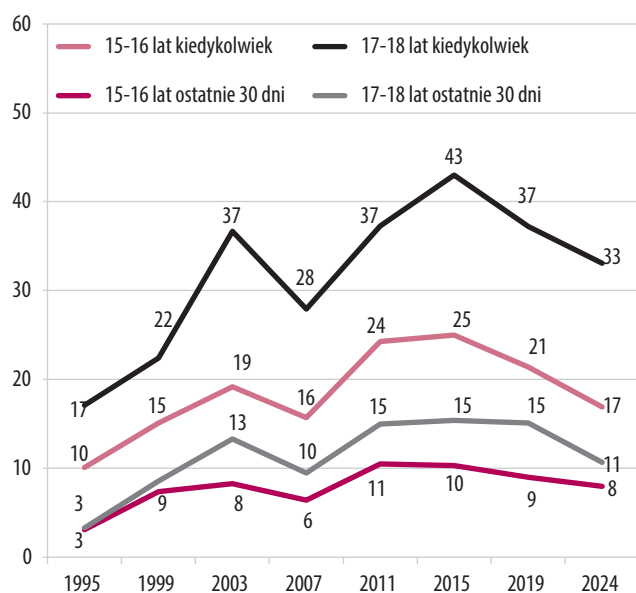
Należy także zwrócić uwagę na bardzo niskie, oscylujące wokół 2-3%, rozpowszechnienie eksperymentowania z narkotykami w zastrzykach. Szczególny niepokój powinny budzić natomiast dość znaczne odsetki młodzieży sięgającej po alkohol w połączeniu z lekami

(7,5% w młodszej kohorcie i 10,9% w starszej) oraz jeszcze większe z przetworami konopi używanymi łącznie z alkoholem (9,1% w młodszej kohorcie i 19,1% w starszej). Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na ryzyko szkód zdrowotnych wzmacniane przez efekt możliwej interakcji między substancjami.

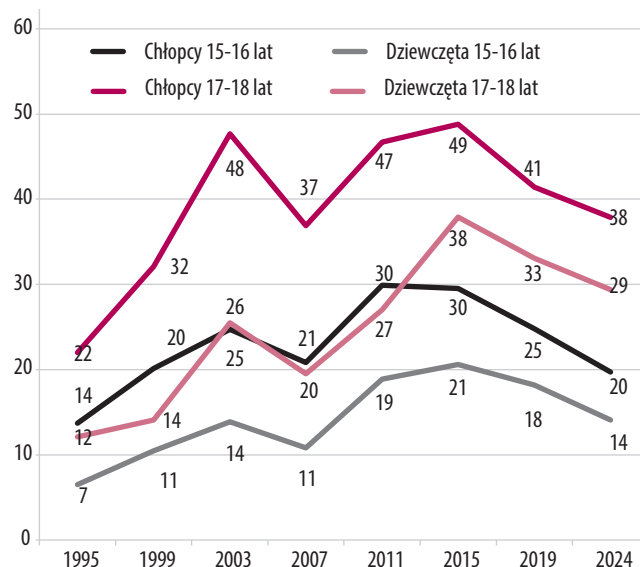
Analiza trendów rozpowszechnienia eksperymentowania z różnymi substancjami z lat 1995–2024 uzasadniona jest przede wszystkim w odniesieniu do substancji najczęściej używanej w naszym kraju, czyli marihuany lub haszyszu (wykres 2).

W latach 1995–2003 mieliśmy do czynienia z wyraźnym trendem wzrostowym odsetka uczniów, których udziałem stały się doświadczenia z przetworami konopi. W młodszej grupie wzrost między 1999 a 2003 rokiem był trochę mniejszy niż w poprzednim czterolecu, chociaż osłabienie tempa wzrostu nie jest zbyt duże. W starszej grupie odsetki uczniów, którzy chociaż raz używali przetworów konopi wzrosły wyraźnie w latach 1999–2003 niż w latach 1995–1999; mieliśmy tu zatem do czynienia z nasileniem trendu wzrostowego. Zmiany w rozpowszechnieniu eksperymentowania z marihuaną i haszyszem w młodszej i starszej grupie wykazywały zatem odmienne tendencje. W 2007 roku nastąpił znaczny spadek osób eksperymentujących z przetworami konopi, zarówno w młodszej grupie, jak i wśród uczniów ze starszej kohorty. W 2011 roku w obu grupach nastąpił

Wykres 2. Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat oraz 17-18 lat, którzy używali marihuany lub haszyszu.

Wykres 3. Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy kiedykolwiek w życiu używali marihuany lub haszyszu (wg płci).

wzrost i to do nie notowanego dotychczas poziomu, w 2015 roku natomiast – w młodszej grupie obserwujemy zahamowanie tego wzrostu, zaś w starszej jego kontynuację. W 2019 roku w obu kohortach odnotować trzeba wyraźny spadek kontynuowany w 2024 roku.

Drugi wskaźnik zobrazowany na wykresie, czyli używanie w czasie ostatnich 30 dni, układa się w podobne trendy jak używanie kiedykolwiek w życiu. Skala zmienności jest tu mniejsza ze względu na znacznie niższe odsetki badanych, którzy sięgali po przetwory konopi w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Rozpowszechnienie sięgania po amfetaminę, chociaż raz kiedykolwiek w życiu, po wzroście w obu badanych grupach w latach 1995–1999, w młodszej grupie spadało do 2007 roku, zaś w starszej w 2003 roku wzrosło, osiągając swoje maksimum. W 2007 roku w starszej grupie notujemy spadek i stabilizację do 2015 roku. W 2019 roku odnotować trzeba lekki spadek i w roku 2024 – stabilizację. W młodszej grupie natomiast obserwujemy stabilizację trwającą do 2024 roku.

Rozpowszechnienie eksperymentowania z ecstazy wzrosło w latach 1995–1999 zarówno wśród młodszych uczniów, jak i starszych. W następnym czteroleciu w młodszej grupie ustabilizowało się, a w starszej nadal rosło. W kolejnych latach w obu kohortach możemy mówić o stabilizacji.

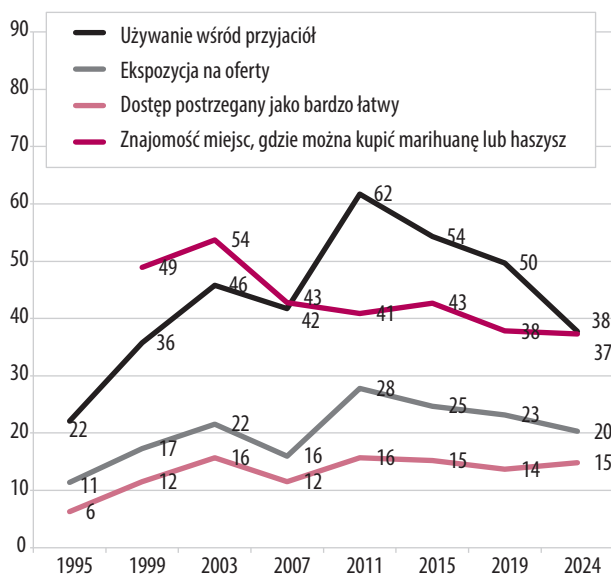
Rozpowszechnienie eksperymentowania z kokainą w każdej z kohort inicjalnie w 1995 roku lokowało

się na bardzo niskim poziomie, nie osiągając nawet wartości 1%. W kolejnych latach wykazywało słaby trend wzrostowy, osiągając swoje maksimum w 2015 roku. Wyniki z 2019 i 2024 roku świadczą o stabilizacji. Podobne trendy obserwujemy w przypadku LSD lub innych halucynogenów.

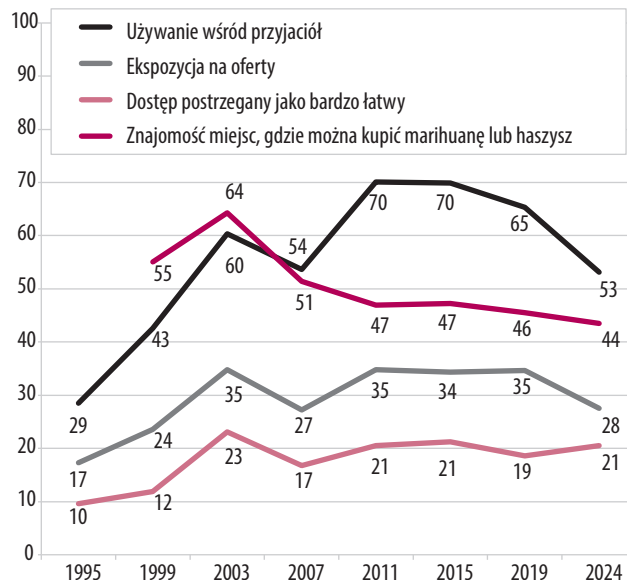
Rozpowszechnienie używania przetworów konopi różnicowane jest przez płeć badanych. Dzieje się tak zarówno w młodszej, jak i w starszej kohorcie. Na wykresie 3 prześledzić można dynamikę wskaźnika używania chociaż raz kiedykolwiek w życiu marihuany lub haszyszu przez chłopców i przez dziewczęta z każdej z kohort. Chłopcy częściej deklarują próby używania praktycznie wszystkich substancji poza lekami uspokajającymi i nasennymi. Eksperymentowanie z lekami uspokajającymi i nasennymi znacząco bardziej rozpowszechnione jest wśród dziewcząt. Także próby łączenia alkoholu z tabletkami spotyka się częściej wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Zróznicowanie zmian w rozpowszechnieniu używania substancji psychoaktywnych innych niż alkohol i tytoń wśród chłopców i dziewcząt nie układa się w stały czytelny trend, chociaż tu również możemy zaobserwować zmniejszenie się nadwyżki chłopców nad dziewczętami w stosunku do 1995 roku. Daleko jednak jeszcze do zrównania się rozpowszechnienia wśród chłopców i dziewcząt. Niemniej jednak w przypadku eksperymentowania z przetworami konopi w starszej kohorcie za niemal

Wykres 4. Wskaźniki dostępności marihuany lub haszyszu – młodzież w wieku 15-16 lat (odsetki badanych).

Wykres 5. Wskaźniki dostępności marihuany lub haszyszu – młodzież w wieku 17-18 lat (odsetki badanych).

cały wzrost między 2011 i 2015 rokiem odpowiadają dziewczęta. Zarówno w 2019 roku, jak i w 2024 roku nastąpił spadek zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt o podobnej skali, stąd różnice między chłopcami i dziewczętami nie uległy zmianie. Zjawisko doganiania chłopców przez dziewczęta w zakresie używania przetworów konopi, tak charakterystyczne dla zmian w rozpowszechnieniu konsumpcji alkoholu czy palenia tytoniu nie przebiega zatem wedle podobnego schematu i jest znacznie mniej zaawansowane.

Przetwory konopi jako najbardziej rozpowszechnione substancje nielegalne mogły stać się przedmiotem głębszych analiz skierowanych na identyfikację wzoru intensywnego używania.

W próbie analizy intensywnego używania przetworów konopi posłużono się pytaniami zaczerpniętymi z dwóch testów.

Pierwszy z nich to test przesiewowy skonstruowany w Polsce do identyfikacji problemowych użytkowników marihuany (Problemowe Używanie Marihuany – PUM) wśród nastolatków sięgających po tę substancję¹. Skrócona wersja tego testu przeznaczona do badań ankietowych składa się z czterech pytań, na które odpowiedzieć można tylko „tak” lub „nie”. Każde z pytań dotyczy występowania określonego symptomu w czasie ostatnich 12 miesięcy. Badanie walidacyjne testu przesiewowego PUM zrealizowane w 2003 roku, wykazało, że wśród nastolatków wystąpienie dwóch lub więcej symptomów świadczyć może o problemowym używaniu marihuany. Rozkłady odpowiedzi na pytanie pierwszego testu pokazują, że 7% uczniów z klas młodszych i 10% uczniów

starszych samodzielnie dokonywało zakupu marihuany. W przypadku 6% pierwszoklasistów i tyle samo trzecioklasistów palenie jest nie tylko elementem życia towarzyskiego, ale zdarza się też w samotności.

Warto zauważyć, że z powodu używania marihuany lub haszyszu 6% badanych z młodszej kohorty i tyle samo starszej chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy nie poszło do szkoły lub spóźniło się do niej. Często odczuwana potrzeba palenia marihuany pojawiła się u 5% badanych w każdej z kohort.

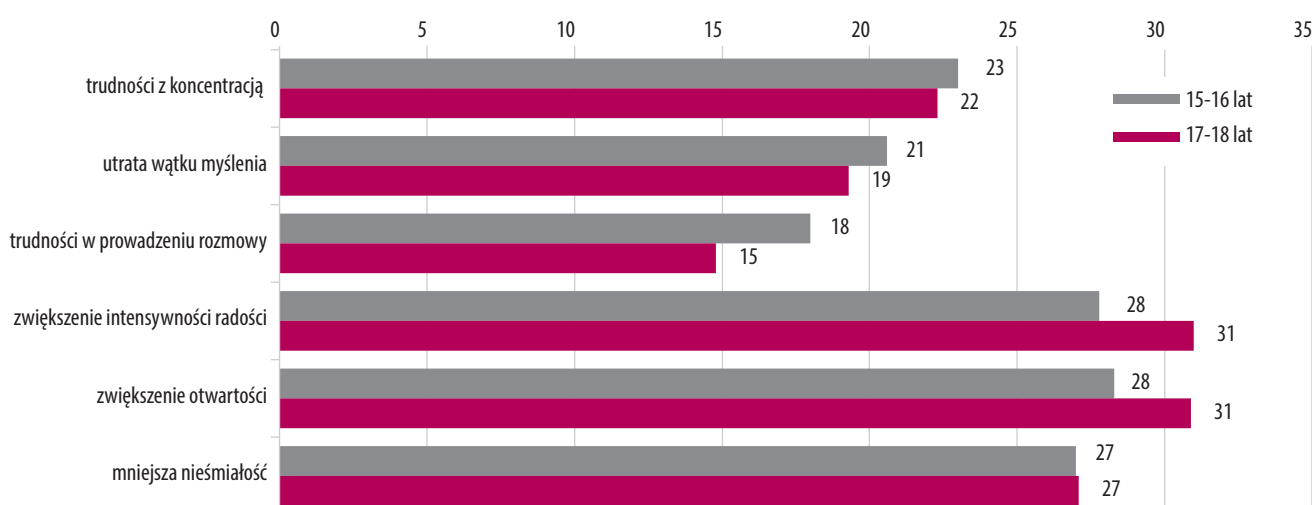
Pozytywny wynik testu przesiewowego, czyli potwierdzenie co najmniej 2 symptomów, uzyskało 6% pierwszoklasistów oraz 7% uczniów ze starszej kohorty. Oznacza to, że co dziewiętnasty piętnasto- i szesnastolatek oraz co piętnasty siedemnasto- i osiemnastolatek używał marihuany w sposób, który może rodzić już problemy. W obu kohortach wyniki testu nie uległy istotnym zmianom na przestrzeni ostatnich trzynastu lat, czyli od czasu, gdy ten test został po raz pierwszy zastosowany w polskim kwestionariuszu ESPAD.

Każdy z symptomów problemowego używania przetworów konopi, w obu badanych grupach, deklarowany był częściej przez chłopców niż przez dziewczęta. Także wynik pozytywny częściej stawał się udziałem chłopców niż dziewcząt.

Dostępność marihuany lub haszyszu

Dane zawarte na wykresie 4 pozwalają na prześledzenie trendów w czterech wskaźnikach dostępności marihuany

Wykres 6. Oczekiwania uczniów wobec marihuany i haszyszu (odsetki badanych w 2024 roku za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali wymienione konsekwencje).

lub haszyszu w młodszej kohorcie. Wykres 5 ilustruje te same wskaźniki w starszej kohorcie.

Pierwszy z nich to odsetek uczniów oceniających swój dostęp do przetworów konopi jako bardzo łatwy, odpowiadając na pytanie o to, jak trudno byłoby im dostać marihuanę lub haszysz, gdyby tego chcieli.

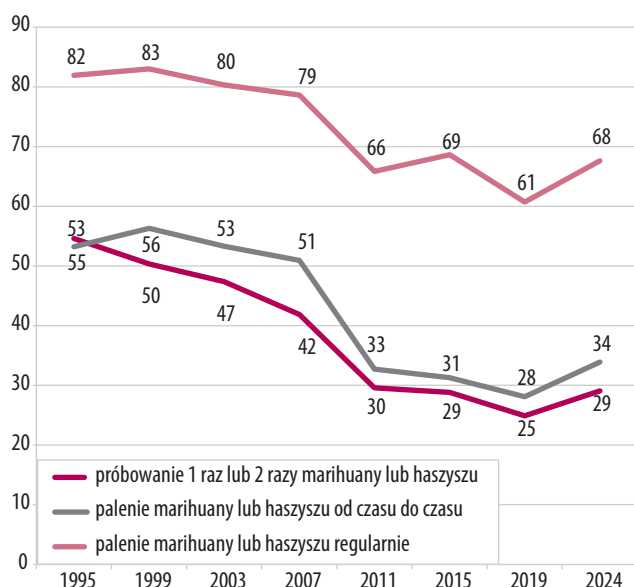
Drugi wskaźnik to ekspozycja na propozycje marihuany lub haszyszu, mierzony odsetkiem uczniów, którym kiedykolwiek proponowano marihuanę lub haszysz. Wydaje się on dobrą miarą ekspansji nielegalnego rynku przetworów konopi.

Trzeci wskaźnik ilustruje poziom wiedzy o miejscach, gdzie można łatwo zaopatrzyć się w marihuanę lub haszysz. Dane na ten temat zbierane są od 1999 roku.

Ostatni wskaźnik to rozpowszechnienie używania wśród przyjaciół. Można założyć, iż obracanie się w kręgach użytkowników przetworów konopi zwiększa prawdopodobieństwo sięgnięcia po nie, zarówno w drodze dyfuzji wzoru zachowania, jak i zwiększonej łatwości w zaopatrzeniu się w te substancje.

Bardzo łatwy dostęp do przetworów konopi deklarowany przez uczniów z obu badanych kohort po silnym wzroście trwającym do 2003 roku, w 2007 roku uległ wyraźnemu zmniejszeniu. Następnie odsetki raportujących bardzo łatwy dostęp do przetworów konopi w obu kohortach wzrosły w 2011 roku i od tego czasu do 2024 roku pozostają na względnie stałym poziomie.

Wykres 7. Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy oceniają jako bardzo ryzykowne poszczególne wzory używania marihuany lub haszyszu.

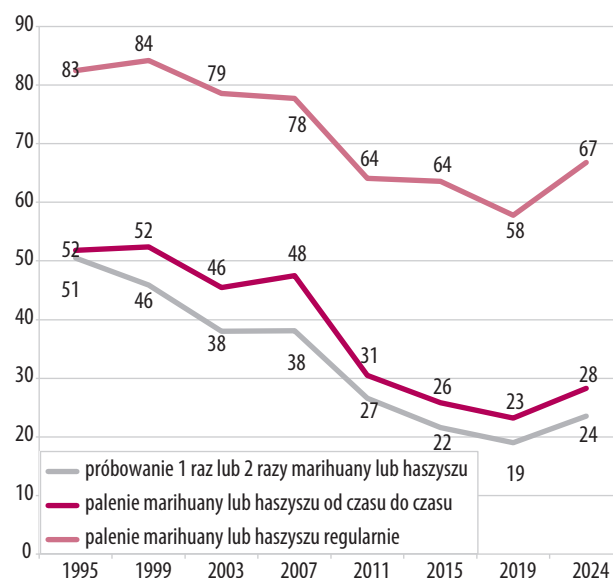

W latach 1995–2003 wskaźnik narażenia na propozycje marihuany i haszyszu silnie wrastał. Trend wzrostowy obserwowano zarówno w młodszej kohorcie badanych, jak i w starszej, chociaż wśród młodszych wskaźniki rosły przede wszystkim w latach 1995–1999, a wśród starszych wzrost był bardziej równomierny lub koncentrował się w okresie 1999–2003. W 2007 roku nastąpił spadek wskaźników narażenia na propozycje. W 2011 roku obserwujemy ponowny wzrost. W kolejnych latach, aż do 2024 roku, w młodszej kohorcie obserwujemy trend spadkowy, zaś w starszej stabilizację do 2019 roku i spadek dopiero w 2024 roku.

W roku 1995 nie pytano o znajomość miejsc, gdzie można kupić marihuanę i haszysz, stąd porównania możemy zacząć dopiero od wyników z roku 1999. Ponadto w 2011 roku do kafeterii odpowiedzi dodano internet. W obu kohortach w latach 1999–2003 wzrosły odsetki uczniów znających miejsca, gdzie sprzedawane są przetwory konopi. W 2007 roku nastąpił spadek tych odsetków i to do poziomu niższego niż w 1999 roku. W 2011 roku nastąpił dalszy spadek, w 2015 roku wzrost, zaś w roku 2019 – ponowny spadek. Wyniki uzyskane w 2024 roku nie odbiegają od tych uzyskanych w roku 2019.

W 2003 roku w stosunku do roku 1999 wśród wymienianych przez młodzież miejsc wyraźnie częściej pojawiało się mieszkanie dealera. Prawdopodobnie ta dotyczyła uczniów z obu kohort. W 2011 roku odsetek potwierdzeń dla mieszkania dealera jako miejsca, gdzie

Wykres 8. Odsetki uczniów w wieku 17-18 lat, którzy oceniają jako bardzo ryzykowne poszczególne wzory używania marihuany lub haszyszu.

łatwo zdobyć przetwory konopi, był znacząco mniejszy w obu badanych grupach młodzieży. W obu grupach spadły także odsetki badanych, którzy uważają szkołę za miejsce, gdzie można łatwo kupić narkotyki. W 2015 roku te tendencje uległy zahamowaniu, zaś w 2019 roku znalazły swoją kontynuację, zwłaszcza w młodszej kohorcie.

W latach 1995–2003 przeważał trend wzrostowy odsetków uczniów, którzy mieli wśród przyjaciół osoby używające marihuany lub haszyszu. W 2007 roku nastąpiło odwrócenie tej tendencji, nastąpił spadek. Odsetki uczniów deklarujących przyjaźnienie się z użytkownikami przetworów konopi spadły bardziej w grupie uczniów ze starszej kohorty. W 2011 roku w obu kohortach odnotowano bardzo silny wzrost odsetków badanych posiadających przyjaciół palących marihuanę lub haszysz. W młodszej kohorcie od 2015 roku obserwujemy trend spadkowy, który przyspieszył w 2024 roku, zaś w starszej – brak zmiany do 2015 roku oraz trend spadkowy w kolejnych latach, także z przyspieszeniem w 2024 roku. Podsumowując, w młodszej kohorcie od 2011 roku przeważa trend spadkowy wszystkich wskaźników dostępności marihuany lub haszyszu, zaś w starszej najpierw stabilizacja dopiero ostatnio spadki.

Oczekiwania wobec przetworów konopi

Sięganie po przetwory konopi zależne jest, przynajmniej w pewnym stopniu, od postaw i oczekiwań wobec nich. W jednym z pytań ankiety proszono badanych o określenie na pięciopunktowej skali szacunkowej, na ile prawdopodobne jest ich zdaniem, że doświadczą po wypaleniu marihuany lub haszyszu wymienionych w pytaniu konsekwencji.

Wśród poddanych ocenie respondentów następstw znalazły się konsekwencje negatywne i pozytywne. Dla uproszczenia obrazu spróbujemy zbudować rankingi spodziewanych konsekwencji negatywnych i pozytywnych, opierając się na zsumowanych odsetkach odpowiedzi „całkiem prawdopodobne” oraz „pewne”. Na wykresie 6 zestawiono trzy najczęściej wybierane konsekwencje pozytywne i trzy negatywne.

Badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali konsekwencje pozytywne, zwłaszcza w starszej kohorcie. Wśród nich na pierwszym miejscu lokuje się zwiększenie intensywności radości (młodsza kohorta –

28%, starsza kohorta – 31%), na drugim – zwiększenie otwartości (młodsza kohorta – 28%, starsza kohorta – 31%), a na kolejnym miejscu – mniejsza nieśmiałość (młodsza kohorta – 27%, starsza kohorta – 27%).

Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza kohorta – 23%, starsza kohorta – 22%), a następnie – utrata wątku myślenia (młodsza kohorta – 21%, starsza kohorta – 19%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza kohorta – 18%, starsza kohorta – 15%).

Porównanie wyników z roku 2024 z wynikami z lat 2011–2019 nie ujawniło większych zmian. Odsetki potwierdzeń dla poszczególnych antycypacji podlegały licznym fluktuacjom w czasie tych 23 lat. Nie zmienił się jednak zasadniczy rys oczekiwań formułowanych przez młodzież polegający na przewadze tych pozytywnych nad negatywnymi.

Oceny ryzyka związanego z używaniem marihuany lub haszyszu

Używanie marihuany lub haszyszu, podobnie jak innych substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych, takich jak napoje alkoholowe czy tytoń, jak i nielegalnych nie- sie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po substancje te sięgają ludzie bardzo młodzi, nieświadomi tego, co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne mogą tu mieć zatem przekonania co do wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko dlatego, że uświadomienie sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania konsumpcji, ale również dlatego, że stwarza ono szansę zadbania o minimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań.

Badanym przedstawiono do oceny trzy wzory używania marihuany lub haszyszu pod względem zaszkodzenia sobie zdrowotnie lub w inny sposób. Te wzory odpowiadały trzem poziomom używania: eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i używaniu regularnemu. Trendy odsetków uczniów z młodszej kohorty wybierających odpowiedź duże ryzyko zestawiono na wykresie 7, zaś ze starszej kohorty na 8.

Do 2019 roku w obu kohortach badanych obserwujemy podobne tendencje. Sprowadzają się one do spadku odsetków badanych traktujących jako bardzo ryzykowne każdy ze wzorów używania przetworów konopi. W 2024 roku nastąpił wzrost wszystkich tych odsetków. Kolejne

badania pokażą, czy mamy tu do czynienia z odwróceniem trendu, czy tylko z incydentalnym odchyleniem. Warto zauważyć, iż w każdej kohorcie odsetki uczniów traktujących jako bardzo ryzykowne używanie okazjonalne, są bardzo zbliżone do odsetków traktujących w ten sposób eksperymentowanie. Dopiero regularnemu używaniu przypisywane jest duże ryzyko przez znacznie większe frakcje badanych. W obu kohortach ta różnica zdawała się zwiększać za sprawą szybszego spadku odsetków uczniów przekonanych o dużym ryzyku związanym z eksperymentowaniem oraz używaniem okazjonalnym niż regularnym używaniem.

Używanie nowych substancji psychoaktywnych

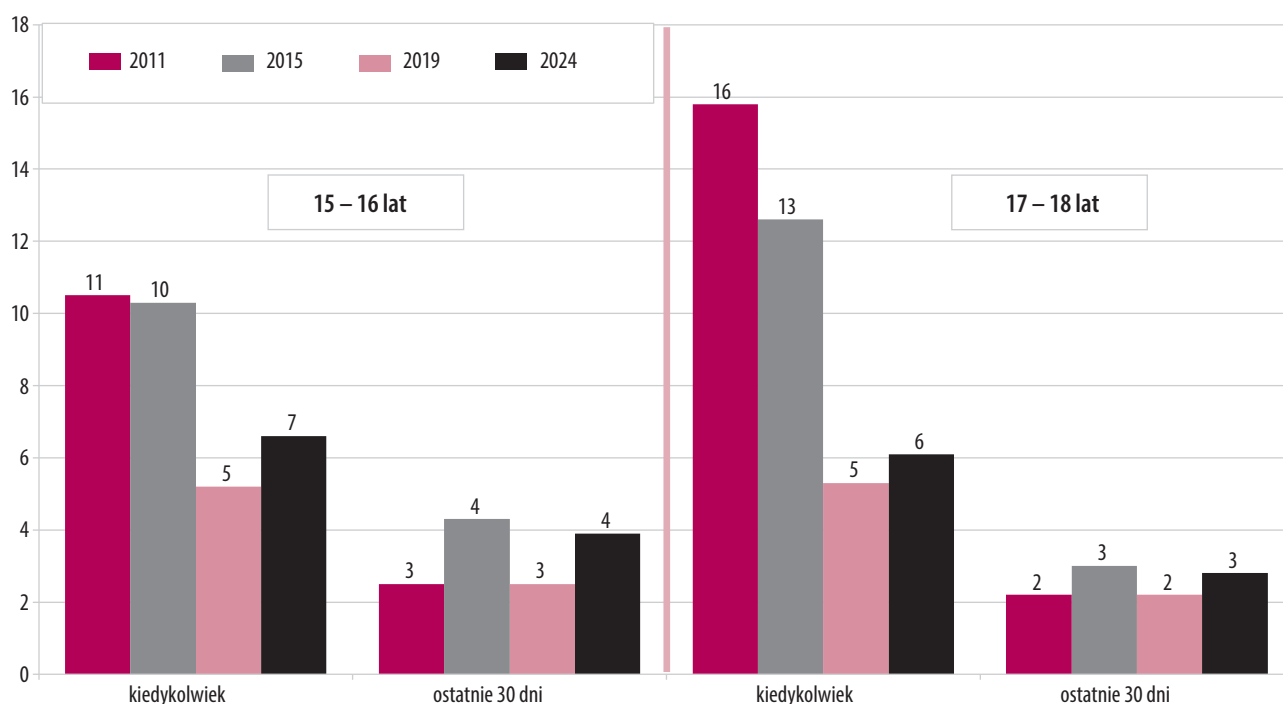
Problem nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. dopalaczy (*smart drugs, legal highs*) pojawił się w Europie w połowie poprzedniej dekady. W tym czasie w Polsce narastał szybciej niż w większości krajów naszego kontynentu. Problem nowych substancji psychoaktywnych rozwijał się na styku świata substancji legalnych i nielegalnych. „Dopalacze” oferowane były w większości krajów europejskich, a także w internecie. Wszędzie problem ten stał się przedmiotem troski władz i zaniepokojenia społecznego. Nasza wiedza na temat „dopalaczy” jest

nadal niepełna, zarówno w wymiarze farmakologicznym, jak i społeczno-kulturowym, co wiązać można z dużą dynamiką tworzenia nowych substancji.

Pojęciem „dopalacze” określano preparaty zawierające w swym składzie substancje psychoaktywne nieobjęte kontrolą prawną. Niektóre z nich są pochodzenia roślinnego, inne – syntetycznego. „Dopalacze”, w zasadzie przez długi czas, cieszyły się statusem legalności – jednak obrót nimi odbywał się na zasadach pewnego wybiegu stanowiącego ominięcie prawa. W Polsce substancje te jeszcze do października 2010 roku sprzedawane były w sklepach jako produkty kolekcjonerskie, w innych krajach sprzedawano je jako kładzidełka, sole do kąpieli, odświeżacze powietrza itp.

Z używaniem „dopalaczy” wiąże się wiele zagrożeń. Są to względnie nowe, jeszcze słabo przebadane substancje przyjmowane wedle nowych, nie do końca rozpoznanych wzorów. W efekcie brak doświadczeń z tymi substancjami u użytkowników zwiększa ryzyko powikłań. O niektórych z tych substancji można przypuszczać, że są bardziej niebezpieczne niż ich nielegalne odpowiedniki, inne mogą się okazać całkiem niegroźne. W 2010 roku szpitale raportowały liczne przypadki zatrucia, w tym śmiertelnych. Zgłaszały też trudności w niesieniu pomocy osobom, które przedawkowały którąś z tych substancji ze względu na trudny do określenia obraz toksykologiczny.

Wykres 9. Używanie nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. dopalaczy (odsetki uczniów, którzy używali chociaż raz kiedykolwiek w życiu oraz chociaż raz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem).

Z drugą falą takich przypadków mieliśmy do czynienia w 2015 roku.

W wyniku kolejnych nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii rozszerzano listę substancji nielegalnych, wprowadzając na nią coraz to nowe „dopalacze”. Ostatnia nowelizacja ustawy dokonana w 2018 roku² wprowadziła nowe, przełomowe rozwiązanie w postaci generycznych definicji, cedując jednocześnie na ministra właściwego do spraw zdrowia uzupełnianie list substancji zakazanych w drodze rozporządzenia. Takie rozwiązanie legislacyjne pozwoliło na sprawne i szybkie reagowanie na dynamikę rynku nowych substancji psychoaktywnych. Jednocześnie zatarciu ulega granica między „dopalaczami” a narkotykami, przynajmniej w sensie prawnym.

Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” już w 2011 roku skłoniła do wprowadzenia do ankiety kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami.

W 2011 roku do używania „dopalaczy” chociaż raz w życiu przyznało się 11% uczniów z młodszej kohorty i 16% uczniów ze starszej kohorty (wykres 9). W kolejnych latach, aż do 2019 roku odsetki te wykazywały trend spadkowy, przy czym największy spadek dokonał się w roku 2019, kiedy to frakcja „eksperymentatorów” z tymi substancjami wyniosła 5% w każdej z kohort. W 2024 roku ten korzystny trend uległ zahamowaniu. W młodszej kohorcie frakcja badanych z takimi doświadczeniami wyniosła 7%, zaś w starszej – 6%.

Odsetek aktualnie używających, czyli tych, którzy sięgnęli po nowe substancje psychoaktywne chociaż raz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w obu kohortach ma względnie stały charakter i wśród młodszych jest na poziomie 3-4%, zaś wśród starszych – 2-3%.

Używanie „dopalaczy” nie jest różnicowane przez płeć badanych. Odsetki używających są podobne wśród chłopców, jak i wśród dziewcząt. Warto zauważyć, iż niski poziom rozpowszechnienia nie pozostawia wiele przestrzeni dla ewentualnego zróżnicowania.

Najczęściej nowych substancji psychoaktywnych używano w postaci mieszanki ziołowej do palenia (5% uczniów młodszych i 7% starszych). „Dopalacze” pod innymi postaciami były wykorzystywane znacznie rzadziej. W czasie ostatnich dziewięciu lat w obu kohortach spadł odsetek używających nowych substancji psychoaktywnych w postaci mieszanek ziołowych do palenia.

Wnioski

Wyniki badania z 2024 roku w zestawieniu z wynikami poprzednich edycji ESPAD ujawniają zapoczątkowanie pozytywnych tendencji, ale także wskazują na spodziewane zagrożenia.

W zakresie używania narkotyków cieszyć może spadek rozpowszechnienia używania przetworów konopi – znaczny, zwłaszcza w starszej kohorcie. Towarzyszy temu spadek wskaźników dostępności tych substancji, zwłaszcza w młodszej kohorcie. Do pozytywów zaliczyć też należy odwrócenie wieloletniej tendencji spadkowej odsetków uczniów przekonanych o dużym ryzyku związanym z używaniem marihuany lub haszyszu.

Z drugiej strony niepokój może budzić znaczna przewaga oczekiwań pozytywnych konsekwencji używania przetworów konopi nad antycypacjami konsekwencji negatywnych. Nie stanowi to najlepszego prognostyka, zwłaszcza w kontekście tendencji legalizacyjnych marihuany obecnych w wielu krajach Europy, a także krajach pozaeuropejskich, co stanowić może czynnik sprzyjający mylnym przekonaniom o nieszkodliwości przetworów konopi. Zdaje się to stanowić poważne wyzwanie dla profilaktyki.

Różnice związane z płcią w zakresie używania substancji psychoaktywnych ulegają zatarciu w przypadku napojów alkoholowych oraz wyrobów nikotynowych, włączając w to tytoń. Jak dotychczas, proces ten jest zauważalny także w obszarze używania marihuany lub haszyszu, chociaż nie jest aż tak zaawansowany, żeby można było mówić o zatarciu różnic.

W zakresie rozpowszechnienia używania nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. dopalaczy w 2024 roku nie obserwujemy istotnych zmian, podczas gdy od 2011 do 2019 roku można zauważyć trend spadkowy. Na koniec trzeba przypomnieć o zastrzeżeniach wynikających ze znacznych modyfikacji kwestionariusza stosowanego w poszczególnych edycjach badania, co mogło mieć wpływ na porównywalność wyników.

Przypisy

- ¹ Okulicz-Kozaryn K., Sieroński J. (2007), Validation of the „problematic use of narcotics” (PUN) screening test for drug using adolescents. Addictive Behaviors 32 (2007), 640-646.
- ² Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Dz.U. 2018 poz. 1490 <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001490/T/D20181490L.pdf>